

Knjiga je veoma vrijedan doprinos homerskim studijama i ostat će dostojan spomenik svojoj autorici. Nakon čitanja s još se većim žaljenjem mora primiti njezin prerani odlazak iz naše sredine, koji nam je zacijelo uskratio još mnogo izvrsnih djela o grčkom epu.

Z. Dukat, Zagreb.

KLAUS E. BOHNENKAMP, *Die horazische Strophe. Studien zur 'Lex Meinekiana'*, Spudasmata, Band XXX, Hildesheim 1972, Georg Olms, 385 str.

Opazivši da se zbroj stihova sviju Horacijevih lirskih pjesama iz četiri knjige „Carminum“ dade bez ostatka podijeliti sa četiri zaključio je A. Meineke da je Horacije te pjesme pisao u katrenskim strofama pa ih je on tako i rasporedio u svome izdanju Horacija. Izuzetak od te pravilnosti bila je, uz problematičnu III 12, samo oda IV 8, ali je još prije Meinekea iz drugih razloga R. Bentley posumnjao u autentičnost nekih njezinih stihova. Otprilike u isto vrijeme a nezavisno od Meinekea do istog je opažanja došao K. Lachman. Iako se u pojedinostima nije posve slagao s njime, i on je dijelio uvjerenje o katrenskoj strukturi Horacijevih oda.

O ispravnosti tzv. Meinekeovog zakona vode se već stoljeće i po rasprave koje ipak još nisu dovele ni do kakvog konačnog rezultata pa se situacija može okarakterizirati riječima Moritza Haupta koje je napisao prije sto godina: „Čovjek se najzad posve prestane čuditi kad prostudira noviju literaturu o Horaciju, u kojoj izdanja slijede izdanja a rasprave rasprave, vrteći se u krug a da se ne pomiču s mjesta.“ Rezultat toga jesu izdanja u kojima se monostihički ili distihički građene pjesme tiskaju ili poredene u katrene ili kao jedinstveni, strofički nerasčlanjeni stihički kompleksi. F. Klingner u „Bibliotheca Teubneriana“ (Leipzig 1959) nudi kompromisno rješenje koje se temelji na tezi K. Büchnera da kod Horacija ne možemo govoriti o nekoj zakonitosti nego samo o razvojnoj tendenciji prema katrenima. Büchnerovo je gledište danas općenito prihvaćeno kao mjerodavno, pa je Klingner tiskao npr. carmen I 1 $\kappa\alpha\tau\alpha$ $\sigma\tau\iota\chi\omicron\nu$, a III 30 i IV 8 rasporedio je u strofe od po četiri stiha.

Posljedica je stanja koje dobro opisuju Hauptove riječi da se priređivači Horacijeva teksta opredjeljuju za jedno od dvaju navedenih rješenja izbjegavajući da se izjasne o teoretskoj strani spora o Meinekeovu zakonu.

Autor recenzirane knjige, doktorske disertacije izrađene u Tübingenu pod nadzorom Ernsta Zinna, primio se zadatka da pretrese pitanje postojanja Meinekeovog zakona s aspekta formalnih obilježja ili kriterija Horacijeve strofe.

Nakon kraćeg pregleda historijata problema (4—16) slijedi prvi od dvaju osnovnih dijelova knjige, opći dio u kome se nastoje utvrditi kriteriji za postojanje strofa analizom onih pjesama kod kojih sama metrička struktura iskazuje strofičnost (alkejska, safička strofa). Najprije se istražuju metrički kriteriji: podudaranje kraja rečenice i stiha, hijat, syllaba brevis in elemento longo (produljivanje kratkog vokala u neodređenom slogu pred pauzom), te sinafija. Sinafija se, kao što je poznato, definira na više načina. B. je prihvatio određenje Crusius—Rubenbauera: odsustvo obilježja kraja stiha (47: /das/ Fehlen der den Schluss des Verses kennzeichnenden Merkmale). Dobiveni rezultati apliciraju se zatim na 24 pjesme koje su pisane ili monostihički ili u sistemima od po dva stiha. Zaključak je (87/88) da pjesme u distihičkim sistemima tendiraju prema katrenima, a monostihičke pjesme prema strofama od po 2 stiha. Slijedi ekskurs o „sekundarmim“ kriterijima (88—121): o Alkejevom fragmentu 10 LP kao uzoru za carmen III 12 te o izdavačkoj praksi u Aleksandriji i grčkim papirusima. Prvi je ekskurs potreban zato što metrički, „vanjski“ ili „formalni“ kriteriji nisu dovoljni da se odredi struktura pjesme III 12, jedine napisane u jonicima „a minore“. Analizom Alkejeva fragmenta, uz podredno svjedočanstvo antičkih metričara (uglavnom iz Keilove zbirke), autor dolazi do zaključka da je pjesma III 12 bila spjevana u četiri strofe od po tri stiha, dva trimetra i jednog tetrametra. Drugi ekskurs pokazuje da je za analizu strofičnosti Horacijevih pjesama potrebno uzeti u obzir i njegove grčke uzore, i njihova versifikacijska načela, što su Heinze i Büchner izričito otklonili.

Gornji rezultat potvrđuju i stilistički kriteriji, od kojih su uzeti u obzir anafora i opkoračenje.

Nakon općeg dijela slijedi posebni u kome se naglasak prebacuje na sadržajnu stranu: interpretacija svih 18 distihički i 6 od 7 Horacijevih monostihički pisanih pjesama (po 3 u većim i u manjim asklepijadejima; sedma je već prostudirana III 12).

Konačni rezultat koji proizlazi iz oba dijela rasprave naveden je na str. 320: Horacije je sve svoje lirske pjesme iz 4 knjige „Carminum“ pisao u strofama, one u sistemima od po 2 ili 4 stiha u katrenima, monostihičke u strofama od po 2 stiha, a pjesmu III 12 u strofama od 3 stiha.

Poseban je problem oda IV 8. Poslije iscrpnog prikaza historijata proučavanja tekstoloških pitanja te pjesme B. se priklanja onim izdavačima koji kao interpolirane izbacuju stihove 17 i 33, prvi zbog poznate povijesne greške koja se, po autorovu mišljenju, ne može objasniti na zadovoljavajući način, a drugi zato što narušava strukturu pjesme koncipiranu u strofama od po 2 stiha, a ne zbog neparnog broja stihova koji ostaje poslije atetiranja stiha 17. B. smatra da nema razloga za sumnju u autentičnost drugih stihova pjesme.

Na str. 321—333 nalazi se dodatak o „Muzikalnosti (Horacijevih) oda“. Nasuprot Büchneru, B. smatra da je za utvrđivanje strofičnosti oda od bitne važnosti pitanje njihove muzikalnosti, tj. vezanosti uz muzičku pratnju. To potvrđuje citatima rimskih metričara iz zbirke „Grammatici Latini“.

Nakon „zaključne napomene“ (334—336) slijede još tri dodatka: „Metri oda i njihovi grčki uzori“, „O tradiciji katrenske strofe“ i „Brojčani odnosi u kompoziciji oda?“. Prva dva donose vrlo zanimljiva opažanja i podatke a treći pokazuje neke neobične brojčane odnose među zbrojevima stihova u alkejskoj strofi, safičkoj strofi, pojedinim knjigama „Carminum“ itd. Od str. 359 do kraja nalazi se popis literature (vrlo iscrpan) te indeksi mjesta (u Horacijevim odama) i pojmova.

Z. Dukat, Zagreb.

THEODOR MOMMSEN: *Tagebuch der französisch-italienischen Reise 1844. 1845.* Nach dem Manuskript herausgegeben von Gerold und Brigitte Walser. Verlag Herbert Lang, Bern und Frankfurt (M.), 1976, 8°, 252 str., 4 il.

Leta 1843 je Mommsen promoviral *summa cum laude* na juriđni fakulteti univerze v mestu Kiel; bil je brez sredstev, zato je takoj sprejel mesto učitelja na dekliški šoli v mestecu Altona. Še isto leto je izdal svojo 1. knjigo *Die römischen Tribus in administrativer Beziehung* [Altona 1844] in naslednje leto prejel dansko kraljevo (Schleswig-Holstein je spadal tedaj pod Dansko, prim. Mommsenova sestavka ‚Die Schlacht bei Schleswig‘ ter ‚Die Annexion Schleswig Holsteins‘ ponatisnjena v njegovem zvezku *Reden und Aufsätze* [1912³] 363 ss.) z vzpodbudo, naj v Franciji in Italiji pripravi zbirko starorimskih pravnih virov. Bil je star 27 let.

Dne 21. septembra 1844 se je v Hamburgu vkrcal ter poln pričakovanj in želja odjadral proti Le Havru. V svoj delovni program je vključil tudi številne prošnje prijateljev, da bi primerjal razne rokopise klasičnih del, od Aristofana do obskurnih juridičnih tekstov. Predvsem pa je želel nadaljevati študijsko-raziskovalno delo na rimskih *tribus*, kjer se je drastično pokazalo, kako neurejeno, prav razmetano, je epigrafsko gradivo. Mommsenu je bilo jasno, da brez podatkov, ki jih nudijo napisi, v celi vrsti študijskih smeri ni mogoče napredovati, jasno pa tudi, da je zbrati podatke iz napisov prezamudno delo za individualnega raziskovalca. Hitro je spoznal, da je treba napise urediti v znanstveno neoporečen korpus, ki ga je pozneje redigiral z njemu lastno velikopoteznostjo. Seveda so pri zorenju ideje imeli svoj delež razgovori in planiranja še v času študija in kasneje z učitelji (Jahn, prim. tople besede o njem, ki so ponatisnjene v zvezku